

דבר תורה פרשת דברים פרשת חזון - הרב ד"ר דניאל רייפמן

תשעה באב

תשעה באב הוא יום של הרבה רגשות קשים. אחד הנושאים הקשים ביותר שעימם אנו מתמודדים הוא גודל הסבל האנושי שליווה את החורבן והגלות. תגובה אחת לסבל היא להצדיק אותו כתוצאה ממעשינו הרעים. גישה זו נפוצה מאד בין בתנ"ך ובין בספרות חז"ל, ובאה לידי ביטוי בקטעים מסויימים במגילת איכה שאנו קוראים בתשעה באב:

"צִדִּיק הוּא יְהוָה, כִּי פִיהוּ מְרִיתִי" (א,יח); "נַחֲנוּ פִשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ, אֲתָה לֹא סִלַּחְתְּ" (ג,מב).

בספרו "לשרוד את איכה" ("Surviving Lamentations"), החוקר טוד לינפלט מעיר שבתוך מגילת איכה, ההתמודדות עם סבל אנושי בדרך החשיבה של שכר ועונש מיוחסת בדרך כלל לדמות הגברית שהוא הנואם של פרק ג': "אֲנִי הַגִּבֹּר רָאָה עֵינִי, בְּשִׁבְטֵ עֵבְרָתוֹ" (ג,א). באמצע סיפור של טרגדיה וסבל, הנואם הגברי ממתן את צערו שוב ושוב ע"י אמונתו בטובת האלוקים, ובתקוותו לגאולה שעתידה לבוא: "זֹאת אָשִׁיב אֶל-לִבִּי, עַל-כֵּן אוֹחִיל; חֲסִדֵי יְהוָה כִּי לֹא-תִמְנֹנֵנִי, כִּי לֹא-כָלוּ רַחֲמָיו" (ג,בא-בב). לינפלט מנגיש את נקודת המבט הזו עם נקודת המבט הדומיננטית בשני הפרקים הראשונים של איכה, שם הדמות המרכזית היא דמות נשית שמסמלת את ציון. במקום להצדיק את הסבל של עם ישראל כעונש, דמות ציון מתאבלת על גורלה ועל סבלם הבלתי פוסק של ילדיה, עם ישראל: "צֶעַק לְבָבִי, אֶל אֲדֹנָי חוֹמַת בֵּית צִיּוֹן הוֹרִידִי כַּנְחַל דְּמָעָה, יוֹמָם וְלַיְלָה אֶל תִּתְּנִי פּוּגַת לֶךְ, אֶל תִּדְּם בֵּית עֵינֶיךָ" (ב,יח).

קינתה של ציון בפרקים אלה מציעה תגובה אלטרנטיבית לסבל מזו שתוארנו לעיל. כאן, סבל אינו בעיה שניתן לפתור באופן רציונלי, אלא מצב שניתן רק לחזות בו ולהעיד עליו. לדוגמה, תוך כדי שהיא מספרת על צרותיה, דמות ציון דורשת מעוברי אורח לא להסיט את מבטם: "לֹא אֶלְיִכֶם, כֹּל עֲבָרֵי דֶרֶךְ הַבֵּיטוֹ וְרָאוּ, אִם יֵשׁ מִכָּאוֹב כְּמִכָּאֲבִי אֲשֶׁר עוֹלֵל לִי..." (א,יב). אך הנמען המרכזי של תחינתה היא הקב"ה עצמו, ממנו היא מבקשת לא רחמים או צדק, אלא פשוט להסתכל על ייסוריה: "רְאֵה יְהוָה אֶת-עֵינָי, כִּי הִגְדִּיל אוֹיֵב" (א,ט); "רְאֵה יְהוָה וְהִבִּיטָה, כִּי הֵייתִי זוֹלָלָה" (א,יא); "רְאֵה יְהוָה כִּי צָר לִי, מְעִי חֲמַרְמְרוּ נִהְפָּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי, כִּי מָרוּ מְרִיתִי" (א,כ); "רְאֵה יְהוָה וְהִבִּיטָה, לְמִי עוֹלָלָתְ כֹּה" (ב,כ). פעולת הראייה – ובמשתמע ממנה גם ההפיכה לעד על דברים שנראו – הופכת לתגובה משלה לסבל האנושי. כאשר העד הוא האלוקים בעצמו, עצם הראייה שלו מהווה גישה תיאולוגית לא פחות עמוקה מההצדקה על ידי המודל של שכר ועונש.

גישה זו לסבל הינה מרכיב חיוני בחווייתנו את תשעה באב. בעוד שרבים מהקינות של תשעה באב מכירות באשמתנו הלאומית ובכך מהוות אמצעי לתשובה, קינות אחרות פשוט מתארות את האסונות הגדולים בהיסטוריה היהודית ואת עומס הסבל האנושי. באמצעות קריאת איכה והקינות, גם אנו נעשים עדים לטרגדיות שהתרחשו לעם ישראל לאורך הדורות. אירועים אלה מקבלים משמעות לא רק על ידי התאמה עם אמונתנו בטובתו של האלוקים, אלא גם על ידי הפיכתם לחלק בלתי מחיק מהזיכרון הלאומי שלנו, ואנחנו מתנחמים בכך שגם הקב"ה זוכר ופודה.